

вою посібник для військових щодо принципів, правил і процедур захисту культурної спадщини¹⁴.

Спостерігаючи за світовими тенденціями останніх десятиріч, є всі підстави зробити висновок, що теперішня війна дасть сильний поштовх до того, щоб міжнародна система захисту нерухомої культурної спадщини і рухомих культурних цінностей стала значно дієвішою, ніж була дотепер. І Україна в цьому відіграє провідну роль.

Петро ГАВРИЛИШИН,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри міжнародних відносин
Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника

БОГДАН ГАВРИЛИШИН: ІСТОРИЧНИЙ ПОРТРЕТ НА ТЛІ ЕПОХИ

Б. Гаврилишин (1926–2016) як директор Міжнародного інституту менеджменту в Женеві, за родом своєї діяльності відвідав значну кількість країн. Контрасти між ними змусили його задуматися над тим, чому одні суспільства впевнено ідуть дорогою розвитку, а інші стоять на місці, демонструючи неефективність. Його ідеї досі є актуальними з огляду на поточний стан держави Україна, адже після завершення російсько-української війни знову постає питання вироблення оптимальної моделі українського суспільства та держави. Можливості, які тоді з'являться, не можна згаяти. Його життєвий досвід та непересічна біографія можуть бути мотиваційним прикладом для молоді.

Інтелектуальні здобутки Б. Гаврилишина вивчали науковці М. Голянич¹, О. Геращенко², його біографію описували Т. Гаврилишин і В. Гаврилишин³, В. Пуаєттон⁴, зрештою він залишив свої спогади «Залишаюсь українцем», уперше опубліковані 2011 р.⁵.

Метою статті є створення портрету діяльної особистості Б. Гаврилишина в контексті різних історичних періодів. Окремо розглядаються значимі моменти його життєвої траєкторії.

Як дізнаємося з енциклопедичної статті, Богдан Дмитрович Гаврилишин (1926–2016) — економіст, громадський діяч, меценат,

¹ Голянич М. Футурологія. Філософія майбуття. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2017. С. 472–474.

² Геращенко О. Економіка XXI: країни, підприємства, людини. Харків : Фоліо, 2019. С. 116–120.

³ Гаврилишин Т. Ю., Гаврилишин В. П. Коропець. Історія і спогади. Тернопіль : Воля, 2004. С. 208–214.

⁴ Пуаєттон В. Невтомний мандрівник Богдан Гаврилишин / Пер. з фр. І. Відлер. Київ : Славутич-Дельфін, 2015. 144 с.

⁵ Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. 288 с.

¹⁴ Protection of Cultural Property: Military Manual. Sanremo : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2016. 100 p.

колишній член Римського клубу, іноземний член НАН України, президент Фонду Богдана Гаврилишина, громадянин Канади⁶.

Б. Гаврилишин народився 19 жовтня 1926 р. у містечку Коропець (нині смт, донедавна Монастириського, тепер Чортківського району Тернопільської області, Україна, тоді Буцацький повіт, ЗУНР, окупована Польщею, за її адміністративним поділом Тернопільське воєводство). Батько займався підприємницькою діяльністю (вищував хміль на продаж та ін.). У 1930 р. купив близько 10 га землі між м. Бучачем і с. Жизномиром, де збудував дім (зберігся донині).

Три роки навчався у початковій школі в с. Жизномирі. Потім — у Буцацькій польськокомуні гімназії (у 1936/37 навчальному році закінчив 7 А клас, у 1937/38 навчальному році — 8 А клас), яку після приходу більшовиків перетворили на середню школу. З вересня 1941 р. навчався у Чортківській гімназії, а в 1943/44 навчальному році — у Дрогобицькій гімназії.

Під час Другої світової війни у 1944 р. опинився у Німеччині. Після 1945 р. перебував у таборі для переміщених осіб, 1947 р. виїхав до Канади: працював лісорубом, організовував вечірні класи для українців, діяв у профспілках.

1952 р. здобув ступінь бакалавра, 1954 р. — магістра зі спеціальності «інженер-механік» в Університеті м. Торонто. 1954–1960 рр. обіймав посади з дослідництва, інженерної справи, менеджменту в Канаді. Від 1960 р. мешкав у Швейцарії. 1976 р. здобув ступінь доктора філософії з економіки у Женевському університеті.

Від 1988 р. працював на громадських засадах в Україні. Після здобуття Україною незалежності був радником кількох Президентів України, прем'єр-міністрів, голів Верховної Ради.

Майже тридцять років Б. Гаврилишин присвятив Міжнародному інституту менеджменту МІМ — Женева. Обіймав посади директора з навчання (1960–1968 рр.), директора Інституту (1968–1986 рр.), почесного науковця (1986–1989 рр.). У Женеві викладав низку дисциплін — економічний розвиток, керівництво міжнародними операціями, світове бізнесове середовище, управління державами тощо.

⁶ Віднянський С. Гаврилишин Богдан Дмитрович // Україна в міжнародних відносинах. Енциклопедичний словник-довідник : в 6 вип. Київ : Інститут історії України НАН України, 2014. Вип. 5. С. 88–89.

1990 р. заснував Міжнародний інститут менеджменту в Києві. Так фонд Дж. Сороса «Відродження» фінансував кілька проєктів⁷. Першим головою наглядової ради Фонду став відомий україно-швейцарський вчений, економіст і меценат Б. Гаврилишин. Міжнародний фонд «Відродження» (МФВ — Україна) було створено у Києві 1990 р. із залученням представників різних українських організацій. Це були Ю. Щербак з організації «Зелений світ», П. Мовчан з «Просвіти», Б. Олійник з «Фонду культури». Вони стали співзасновниками й членами ради директорів МФВ. До наглядової ради також приєдналися: І. Дзюба, Д. Павличко, В. Василенко, В. Мещеряков, В. Савельєв, С. Конев, І. Юхновський та В. Симоненко⁸.

1996–1997 р. — директор Міжнародної академії довкілля в Женеві.

Проводив семінари, головував на конференціях, читав лекції в університетах для груп фахівців та на міжнародних конференціях у понад 70 країнах.

Про свій вплив на Австралію Б. Гаврилишин писав: «Один із наших випускників був директором міжнародної компанії IBM в Австралії і очолював Австралійську асоціацію менеджменту. Він переконував членів асоціації запросити мене прочитати лекції та стати головою великої конференції для керівників із різних секторів австралійського суспільства. Коли я отримав запрошення і прочитав, що подія проходить у Будинку опери у Сіднеї, прийняв його без найменшого вагання»⁹. Стосовно Аргентини: «Як тільки приїхав до Буенос-Айреса, я усвідомив, що завдяки своїй книзі став досить відомим в академічних та політичних колах. Саме через це сім моїх лекцій були відкритими для громадян, а три виголошені виключно для командування армії, авіації і морського флоту. Мета зрозуміла: Аргентина на той час була під управлінням військової хунти. То була диктатура з обмеженням політичних прав людей і в усіх аспектах зовсім неефективна. Незадоволення населення зростало. Деякі з генералів стали замислюватися — чи не передати їм владу цивільним, однак вони вагались, бо

⁷ Субтельний О., Джулінський О., Джулінська Т. та ін. Пласт. Унікальна історія українського скаутського руху / Пер. з англ. Торонто : Пластове Видавництво Plast Publishing Inc., 2019. С. 366.

⁸ Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. С. 218.

⁹ Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. С. 199

не хотіли бачити “демократичну анархію”. Завданням моїх лекцій було пояснити, що існує велика кількість систем управління, включаючи й побудовані на коаліції декількох партій, як, до прикладу, швейцарська пряма демократія з узгодженим прийняттям рішень на всіх рівнях політичної та адміністративної структури. У моїх лекціях була закладена ідея, що передача влади цивільним не обов’язково закінчиться “демократичною анархією”. Запитання і дискусії після цих трьох лекцій носили делікатний характер. Речі мали стати зрозумілими, я їх не називав “поіменно”. Через кілька місяців після мого візиту військова хунта оголосила, що восени відбудуться дострокові вибори. У мене не було впевненості, що це були прямі причини і наслідки, пов’язані з моїми лекціями, але очевидно дві речі збіглися не випадково»¹⁰.

Член Пласту — Національної скаутської організації України з 1930-х рр., належав до куреня Лісові Чорти від квітня 1946 р. У 2006–2008 рр. — голова Крайової пластової ради (далі КПР) — законодавчого органу Пласту. Пласт вагомо вплинув на формування особистості Б. Гаврилишина і згодом навіть у старшому віці Б. Гаврилишин допомагав розвитку Пласту. Так, на чолі КПР він використовував свій набутий життєвий і професійний досвід, напрацьовані особисті контакти, створену ним навчальну інституцію МІМ — Київ задля покращення та розширення діяльності Пласту в Україні. Свідченням його системного підходу до організації роботи було заснування Фонду розвитку Пласту, що дало можливість виплачувати зарплатню постійним працівникам та фінансувати низку потрібних для скаутської організації проектів, зокрема проведення таборів, організацію поїздок за кордон, покращення матеріальної бази тощо. Він істотно допоміг трансформації Пласту з регіональної західноукраїнської організації в набагато ширшу загальнонаціональну структуру¹¹.

2010 р. заснував Благодійний Фонд Богдана Гаврилишина (спочатку — Фонд розвитку Пласту), місією якого є підготовка молодих українців, які на власному досвіді вивчили функціонування найкращих країн Європи та зможуть утворити критичну масу людей, яка

трансформує Україну. 2017 р. (вже після смерті Б. Гаврилишина) фонд було перезасновано (його трьома дітьми та дружиною) під назвою Фонд родини Богдана Гаврилишина¹². Нова інституція продовжила всі основні попередні напрями роботи, зокрема і дві основні програми: «Молодь змінить Україну» та «Молодіжні делегати України до ООН». За час діяльності Фонду родини Богдана Гаврилишина та Фонду Богдана Гаврилишина сформувалася спільнота випускників програм, що налічує понад 1500 осіб. Від 2022 р. діє амбасадорська програма, яка згуртувала активних лідерів-випускників для поширення цінностей та реалізації місії фонду. Окремо варто виділити «Проект #bh15» — проект з популяризації Декларації відповідальності людини, створеної Б. Гаврилишином 2014 р. Вона покликана формувати культуру персональної відповідальності в Україні та світі¹³. Складається із 15 пунктів, які, зокрема, стосуються законслухняності, чесності, бережного ставлення до довкілля та поваги до людини. Він доводив, що однією з передумов виконання Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 1948 р., є усвідомлення та прийняття кожним членом суспільства індивідуальної відповідальності на всіх рівнях. Автор відобразив різні рівні відповідальності, що можуть стати дороговказами до більш демократичного, інклюзивного та ефективного суспільства з погляду гуманістичних цінностей. 2021 р. Верховною Радою в Україні встановлено День відповідальності людини, який відзначається щороку 19 жовтня (в день народження Б. Гаврилишина).

Головною передумовою позитивних змін в економіці, політичній, соціальній та економічній сферах він називав «перехід до влади в усіх її гілках і на всіх рівнях нової справжньої еліти, яка була б професійною і патріотичною, готовою працювати для суспільства, а не тільки заради власних інтересів. [...] Нова еліта потребуватиме мобілізуючого бачення майбутньої України»¹⁴. Про формування такої справжньої еліти з молодого покоління українців «зі здоровою системою цінностей», які будуватимуть майбутню Україну, розмірковував

¹² Місія // Фонд родини Богдана Гаврилишина. URL: <https://bhfamily.org/>

¹³ Проекти Фонду // Фонд родини Богдана Гаврилишина. URL: <https://bhfamily.org/proekty/>

¹⁴ Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дороговкази в майбутнє. 3-тє вид., допов. Київ : Пульсари, 2009. С. 241.

¹⁰ Гаврилишин Б. Залишаюсь українцем: спогади. Київ : Пульсари, 2011. С. 205.

¹¹ Сич О. Пласт — український скавтинг: нарис витоків, історії, сьогодення. 2-ге вид., змін., допов. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2012. С. 241.

Б. Гаврилишин у своїй книжці «Залишаюся українцем», повідомляючи про мету свого спеціального «Благодійного фонду Богдана Гаврилишина».

Б. Гаврилишин був одним із учасників ініціативної групи «Першого грудня» — об'єднання, створеного у 20-у річницю референдуму за незалежність України відомими інтелектуалами та громадськими діячами. 8 грудня 2012 р. ініціативна група «Першого грудня» представила один з ключових документів — «Українську хартію вільної людини». Документ було оголошено в Українському домі під час Національного круглого столу, присвяченого 21-й річниці референдуму за незалежність України. Хартію підписали В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, С. Глузман, В. Горбулін, кардинал Л. Гузар, І. Дзюба, М. Маринович, М. Попович, Є. Сверстюк, В. Скуратівський та І. Юхновський¹⁵.

24 жовтня 2016 р. о 5-й ранку Б. Гаврилишин помер у родинному колі у своїй квартирі на вул. Хрещатик у Києві. На честь Б. Гаврилишина названо вулиці в трьох містах України: Києві, Львові та Чорткові. 17 жовтня 2019 р. відбулося урочисте відкриття кімнати-музею Б. Гаврилишина в його рідному смт Коропці¹⁶. Крім представників місцевої влади та громади, на відкриття приїхали студенти й викладачі Прикарпатського національного університету імені В. Стефаника, Тернопільського національного економічного університету, Чортківської гімназії, пластуни з Івано-Франківська та Чорткова, його давні друзі й колеги.

¹⁵ Українська хартія вільної людини // Ініціативна група «Першого грудня». 2012. URL: <http://1-12.org.ua/ukrajinska-khartija-vilnoj-liudyny>

¹⁶ На Тернопіллі відкрили музей Богдана Гаврилишина // Zbruc. 2019. URL: <https://zbruc.eu/node/92902>

Наталія ГАВРИЛИШИНА,
кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
відділу соціогуманітарних, природничих, технічних наук
Державної наукової установи «Енциклопедичне видавництво»

ГЕРОЇ УКРАЇНИ НА СТОРІНКАХ «ВЕЛИКОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕНЦИКЛОПЕДІЇ»

Кожна держава має свою систему державних нагород, яка покликана увиразнити визначні постаті, їхні заслуги перед країною в різних сферах діяльності. У XX ст. формування нагородної системи простежується і в державних утвореннях періоду Української революції 1917–1921 рр., і в Українській головній визвольній ради (УГВР) тощо. Зі здобуттям незалежності розпочалося створення власної системи державних нагород в Україні. 18 серпня 1992 р. було встановлено першу державну нагороду — Почесна відзнака Президента України.

Державні нагороди відповідно до Закону «Про державні нагороди України» від 16.03.2000 р.¹ є найвищою формою відзначення громадян за видатні заслуги в розвитку економіки, науки, культури, соціальної сфери, захисті Вітчизни, охороні конституційних прав і свобод людини, державному будівництві та громадській діяльності, за інші заслуги перед Україною. Види державних нагород: звання Герой України, орден, медаль, відзнака «Іменна вогнепальна зброя», почесне звання України, Державна премія України, президентська відзнака.

Найголовнішою нагородою в державі є звання Героя України (з врученням ордена «Золота Зірка» або ордена Держави), що встановлено згідно з Указом Президента України (№ 944/98) від 23.08.1998². Першим отримав звання Героя України та орден Держави президент НАН України Б. Патон (1998). Відзнакою Героя України з врученням

¹ Про державні нагороди України: Закон України № 1549-III від 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. 2000. № 21. Ст. 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1549-14#Text>

² Герой України // Велика українська енциклопедія. 2022. URL: https://vue.gov.ua/Герой_України